

Національний університет
«Киево-Могилянська академія»

МАГІСТЕРСЬКІ ПРОГРАМИ

Магістеріум

ВИПУСК 43

МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

КИЇВ • 2011

ЗМІСТ

Буніятова І. Р. Шляхи розвитку мовних систем: еволюція і катастрофа.....	3
Гамалія В. М. Внесок М. О. Максимовича та О. С. Роговича у розробку ботанічної термінології.....	9
Голінатий О. П. Лексико-семантична база гідронімів України з соматичними основами.....	13
Гуменюк Т. І. До питання про мовну стійкість в Україні.....	17
Дика Л. В. Суржик і динаміка говіркового мовлення.....	20
Дзюбишина-Мельник Н. Я. Слова-знаки національної культури.....	27
Зернецький П. В., Рябоконь Г. Л. Стратегії мовленнєвої діяльності та співвідносні з ними семантичні міжпропозиційні відношення (на матеріалі дискурсу британських парламентських дебатів).....	30
Козловський С. Фразеологічні одиниці, пов'язані зі вживанням алкоголю, у слов'янських мовах.....	36
Куранова С. І. Образ ідеального читача та категорії аналізу змісту тексту (на матеріалі сучасних українських ЗМК).....	41
Лучик А. А. Про плінність лінгвістичної традиції.....	45
Лучик В. В. Відновлення історичних топонімів як чинник українського державотворення.....	49
Мельник К. О. Взаємодія фонетичного і лексичного мовних рівнів як підґрунтя формально-змістової єдності твору (на прикладі аналізу вірша Юрія Дарагана «Шамотіння шамшаве, шипшина...»).....	53
Ожогов В. М. Структура і семантика складнопідрядних речень адвербіального типу з прономінативними компонентами місця.....	57
Передрієнко В. А. Взаємодія книжного і народного мовлення у староукраїнському діловому стилі другої половини XVII–XVIII ст.....	64
Підкуймуха Л. М. Стилістичний потенціал емоційно-експресивної лексики в пісенних текстах сучасних українських гуртів.....	69
Симонова К. С. Транспозиція відмінкових форм іменника в новітніх дослідженнях з морфології.....	73
Снігур Н. С. Лексико-семантичне поле <i>гумор</i> / <i>humor</i> в українській та чеській мовах.....	78
Тимченко О. І., Собуцький М. А. Мовний образ людини в українських і східних загадках: семантичні перетворення.....	83
Трач Н. С. Сучасна українська преса як джерело поповнення жаргонної лексики.....	87
Туранлі Ф. Особливості написання давньотюркських текстів.....	91
Ярун Г. М. Форма і зміст у лінгвістичній теорії О. О. Потебні.....	96
Відомості про авторів.....	100

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ МОВНИХ СИСТЕМ: ЕВОЛЮЦІЯ І КАТАСТРОФА

У статті розглянуто сучасні засади дослідження мовних змін. Позиції двох найвпливовіших тенденцій представлено для кращого розуміння шляхів мовних змін. Точки зору, що висвітлено, належать лінгвістам, які працюють у межах еволюціоністського і генеративного підходів. Спірній гіпотезі останнього приділено особливу увагу. Зокрема, автор намагається знайти матеріальне підтвердження положенням генеративної теорії, які, на перший погляд, суперечать ідеї повільного, поступового розвитку мови. При вичерпному ознайомленні із зазначеними точками зору автор доходить висновку, який узгоджує обидва підходи.

Ключові слова: еволюція, мовна зміна, природний відбір, мовний інстинкт, генеративізм, радикальна реінтерпретація.

Проблема мовних змін продовжує викликати інтерес дослідників, про що свідчать численні публікації останніх десятиліть [1–6 та ін.]. Серед усього комплексу проблем, пов'язаних зі зрушеннями, яких зазнають мовні системи, прийнято виділяти ключові або вузлові, які потребують першочергового висвітлення у межах загального мовознавства. Такий підхід був свого часу запропонований Е. Косеріу, який наголошував, що, вивчаючи мовні зміни, необхідно розрізняти проблеми, які часто змішують: а) логічну природу зміни (чому змінюються мови, тобто чому вони не є незмінними); б) загальну проблему зміни, яка є не «причиною», а «умовною» (в яких умовах відбуваються зміни в мові?); в) історичну проблему певних змін [7, 182].

Як слушно зазначає О. С. Кубрякова, цьому переліку бракує питання про причини мовних змін, яке, згідно з Є. Д. Полівановим, становить «цілу самостійну ділянку або дисципліну всередині науки про мову або загального мовознавства» [8, 205]. Проте окрім питання «чому?», достатньо добре розробленого в загальному й історичному мовознавстві, не менш важливим у теорії мовних змін є питання, як саме здійснюються мовні зміни, що приводяться в дію внутрішніми і зовнішніми причинами.

Останні розробки у цій царині свідчать про те, що існують два напрями у розв'язанні вищеназваної проблеми. Перший, еволюційний, пе-

редбачає розпрацювання ідей у річищі природного добру, другий – у межах теорії катастроф. Виявляється, однак, що, сповідуючи ідеї еволюційного вчення, можна залишатися у межах «еволюції за Дарвіном» або «еволюції не за Дарвіном».

Як влучно зазначив С. Пінкер, хоча більшість освічених людей привселюдно заявляє, що вірить у теорію Дарвіна, те, у що вони насправді вірять, – це модифікована версія стародавнього теологічного поняття про Великий Ланцюг Усього Сущого: про те, що всі біологічні види вишикувалися в лінійній ієрархії з людиною на чолі. Дарвінівський внесок, відповідно до цих поглядів, полягав у тому, щоб показати, що кожен із видів на цих сходах походить від виду, який стоїть однією сходинкою нижче, а не був призначений на цю сходинку Богом [9, 340–382].

Принагідно нагадаємо, що головною заслугою Дарвіна вважають не обґрунтування ідеї еволюції, а відкриття її основного рушійного механізму – природного добру. Цей фактор уможливив одночасно усвідомити виникнення нових видів і походження органічної доцільності.

Відповідно до еволюційного вчення прийнято говорити про те, що розвиток мови так само, як й інших динамічних систем, відбувався поступовим, повільним шляхом. Такий підхід до пояснення засвідчених в історичній лінгвістиці змін найпоширеніший. При цьому, однак, визна-

ють, що в історії мов наявні періоди інтенсивніших зрушень, коли у певний проміжок часу їх відбувалося більше, ніж у попередні періоди. Останнє логічно пояснюється, наприклад, в контексті сальтаціонізму – одного з недарвінівських учень у палеонтології. На противагу тезі про безперервну і поступову змінюваність видів, за Дарвіном, сальтаціонізм висунув кілька положень: про особливі автономні сили прогресивної еволюції, про їхню іманентність усьому живому і про стрибкоподібний (експлозивний) характер великомасштабної еволюції. Сальтаціонізм проголошує своїм ідейним гаслом перевернутий афоризм Лейбніца, який набуває нового сенсу: «Природа робить стрибки» [10, 235–236].

В історичних граматиках найбільш вивчених мов можна знайти безліч прикладів таких періодів. Зокрема, дослідник новогрецької мови А. Мірамбель писав, що основні зміни, які зумовили специфічну форму грецької мови після класичного періоду, здійснилися у період, починаючи з утворення спільногрецької мови, тобто з елліністичної доби до половини Середньовіччя. За його даними, найсуттєвіші зміни відбулися в період із I ст. до н. е. до кінця III ст. н. е. [8, 300–301].

В історії французької мови найсуттєвіші якісні зміни в народній латині Північної Галлії зафіксовано у період V–VIII ст. Вони включають 1) дифтонгізацію наголошених голосних середнього підйому переднього і заднього рядів; 2) утворення двовідмінкової парадигми іменника – номінатив і акузатив (до VII ст.); 3) нівелювання ненаголошеного вокалізму у фінальній позиції слова, що спричинило збіг флексій іменників і прикметників різних типів відмін (VII–VIII ст.). Перифрастичні конструкції, які слугували для вираження минулої й майбутньої дії, до VIII ст. утворили часові форми, що в романських мовах, зокрема у французькій, сприяло появі *Passé composé* і *Futur simple*. Напр., *j'ai écrit une lettre* (< *aveo lettera escripta*), а також *je parlerai* (< *parlare aveo*). За аналогією з формами майбутнього часу до VIII ст. утворюється форма

Conditionnel Present: je parlereie (< *parler (av) eie*) – фр. *je parlerais* [8, 300–301].

Причини періодів стрибкоподібних змін достатньо мірою не вивчені. Не можна також з упевненістю стверджувати, чи спостерігаються вони в усіх мовах. Імовірно причинами масових зрушень у певні періоди є суто випадковий збіг обставин. Припустімо, що в системі кожної мови існують ланки, на яких тримається решта елементів мовної структури. Із цього випливає, що коли стрижнева ланка зазнає руйнування, то це спричиняє цілу серію зрушень, які відносно швидко слідують одна за одною. Так, наприклад, у складі голосних народної латини протягом I–II ст. відбувся перехід кількісної відмінності голосних в якісні. Довгі голосні залишилися закритими, а короткі стали відкритими. Руйнація цієї ланки викликала цілу низку наслідків. У межах цих найвиразніших змін часто реєструють певну послідовність проміжних форм, кожна з яких є продовженням попередньої і поштовхом для розвитку наступної. Серед даних історичної англістики найбільш ілюстративним у цьому плані є якісна зміна голосних у XV–XVII ст. (*Great Vowel Shift*), коли всі довгі голосні зазнали зсуву, в результаті якого відбулася перебудова всієї системи вокалізму англійської мови (див. табл. 1)

Повертаючись до можливого пояснення походження й розвитку органічного світу, а їх наразі існує чимало, зауважимо, що вчення про природний добір продовжує зберігати за собою роль провідного спрямовуючого фактора у популяційних процесах, незважаючи на те, що неодноразово піддавалося переоцінці. У колах дослідників-генеративістів це положення викликає різке заперечення. Як правило, вони посиляються на те, що властивий лише людині мовний інстинкт видається несумісним із теорією природного добору. Або жодного мовного інстинкту не існує, або він розвинувся в якійсь інший спосіб.

Нагадаємо, що в генеративній лінгвістиці мовний інстинкт – це складне ціле, яке містить багато частин: синтаксис з його дискретною комбінаторною системою, що будує структури

Таблиця 1

Місце творення голосного		Мова	
Ряд	Піднесення	Середньоанглійська	Англійська
Передній	Високе	/i:/ > /ii/ > /ei/ > /æi/ > /ai/	→ /ai/
	Середнє (закр.)	/e:/ > /æ:/ > /ɛ:/ > /e:/ > /i:/	→ /i:/
	Низьке (відкр.)	/æ:/	→ /e:/ (згодом → /i:/)
Середній	Низьке	/a:/ > /æ:/ > /ɛ:/ > /e:/ > /e:/	→ /e:/
Задній	Високе	/u:/	→ /au/
	Середнє (закр.)	/o:/	→ /u:/
	Низьке (відкр.)	/au/	→ /o:/

безпосередніх складників; морфологію – другу дискретну систему, що будує слова; лексику, мовленнєвий апарат; фонологічних правил і структур; сприйняття мовлення, алгоритмів синтаксичного аналізу; алгоритмів засвоєння мови та ін. У фізичному сенсі ці частини являють собою хитромудро структуровані нейронні системи, закладені завдяки послідовності генетичних подій, кожне з яких відбувалося у чітко відведений час. Те, чим є ці системи, на погляд генеративістів, – це неймовірний дар – здатність передавати безкінечну кількість точно структурованих думок із голови в голову за допомогою модулювання повітря на видиху [9, 5].

Як пише Н. Хомський, приписувати цей розвиток [вродженій ментальній структурі – І. Б.] «природному добору» – цілком безпечно, оскільки ми усвідомлюємо, що в цьому твердженні немає нічого матеріального, що воно походить від однієї тільки віри в природничо-наукове пояснення цього явища. Вивчаючи еволюцію свідомості, ми не можемо припустити, як далеко простягаються фізично можливі альтернативи, скажімо, альтернативи трансформаційної генеративної граматики, для організму, який відповідає іншим фізичним умовам, характерним для людей. Можливо, їх немає або дуже мало, і в цьому випадку розмова про розвиток мовної здатності є просто недоречною.

Н. Хомський погоджується з тим, що в граматиці простежується складна будова, але скептично налаштований відносно того, що це є результатом природного добору. На його погляд, природний добір оперує у просторі вибору, детермінованого законами природи (а також можливими історико-екологічними обставинами), і було б чистим догматизмом виступати з апіорними прокламаціями про роль цих факторів у тому, що відбувається. Він іронічно зауважує – єдине, що вдалося «продемонструвати» або «переконливо аргументувати», так це те, що природний добір без вагань приймають як основний фактор в еволюції, який доводив Дарвін, і ніхто навіть не намагається поставити це під сумнів. Окрім припущень, які поділяє широкий дослідницький загаль стосовно механізмів еволюції, мало б сенс все-таки з'ясувати, що саме відбулося, при вивченні будь-то ока, шиї жирафа, кісток середнього вуха, зорових систем ссавців, людської мови тощо. Насправді Н. Хомський не бачить «видимого взаємозв'язку еволюції людського мозку, голосового тракту і мови» [11, 119].

Позиція Н. Хомського суголосна ідеям Ф. Лібермана, який пише, що анатомія мовленнєвого апарату і контроль над мовою – це єдине, що було модифіковано у процесі еволюції; грама-

тичний модуль залишився незмінним. І оскільки дарвінівський природний добір передбачає маленькі кроки, які посилюють чинну функцію спеціалізованого модуля, еволюція «нового» модуля логічно неможлива [12, 212].

У кожного, хто ознайомлюється з цією тезою, виникає логічне запитання: чи може існувати мовний орган, який розвинувся завдяки процесу, відмінному від того, який відповідає за еволюцію інших органів? Намагаючись вирішити суперечку послідовників і противників природного добору, С. Пінкер зауважує¹, що в одному із розділів «Походження видів» Дарвін доводить, що його теорія може стосуватися як еволюції інстинктів, так і еволюції тіл. Якщо мова такий самий інстинкт, як і решта, то ймовірно він розвинувся в результаті природного добору – єдино вдалого наукового пояснення складних біологічних систем [9, 340–382]. Мовний інстинкт так само, як і око, – це приклад того, що Дарвін називав тією досконалістю структури і співпадіння, яке справді викликає захоплення.

З іншого боку, якщо мова розвивалася поступово, то має існувати послідовність проміжних форм, кожна з яких була б корисною для її користувача. Для генеративістів у цьому випадку важливим є те, як виглядала проміжна граматика. Із тези про те, що еволюція органів відбувається у формах, що послідовно ускладнюються, випливає, що у проміжних граматиках має бути обмежений набір символів; правила, які застосовують з меншою точністю, модулі з меншою кількістю правил тощо. Згадаймо приклад О. О. Потебні з Рігведи: «Раздавлены ногами слонами», яке, на його погляд, не є безглуздом – дійсно слонами (тобто їхніми) ногами. «Лише тут відношення між двома речами ніяк не виражене, і вони зображені, так би мовити, на одній площині, без перспективи. І наскільки відсутність перспективи у живописі давніше її присутності, наскільки ці паратактичні звороти за типом давніші тих, котрі також походять з глибокої давнини, але більш узгоджені з нашою звичкою об'єднувати думки, як ногами слонів» [13, 45].

¹ Мові як інстинкту С. Пінкер присвятив свою монографію (1994). Він виражає ідею про те, що люди знають як розмовляти приблизно так само, як павуки знають, як плести свою павутину. Зокрема, він пише: «Мова не є культурним артефактом, який ми засвоюємо подібно до того, як ми вчимося визначати час або дізнаватися, як працює федеральний уряд. Скоріше за все, це – певна частина біологічної моделі нашого мозку. Мова являє собою складне спеціалізоване вміння, яке розвивається у дитини спонтанно, без свідомих зусиль або формальних інструкцій, розгортається несвідомо відносно його глибинної логіки, є якісно тотожним у кожній людині, і відрізняється від більш загальної здатності обробляти інформацію або розумно поводитися. З цієї причини деякі когнітивісти визначають мову як психологічну здатність, ментальний орган, нейронну систему і обчислювальний модуль. Але я надаю перевагу химерному терміну «інстинкт».

Щодо увиразнених у західній історичній лінгвістиці тенденцій пояснювати мовні зміни на еволюційних або нееволоційних засадах, зауважимо, що тут існують певні розбіжності навіть у таборі однодумців. Це стосується насамперед шляхів, якими ці зміни відбуваються. Найприйнятнішою видається теорія атрактора Р. Ласса [4, 277–305], де історію динамічної системи представлено як певну траєкторію її руху у багатовимірному просторі. Під динамічною системою слід розуміти будь-яке ціле, що розвивається, де варіативність параметрів структури спричиняє зміну його стану. Із цього випливає, що мовний дрейф відбувається у напрямі до певної ділянки у фазовому просторі, в якій система опиняється у певний момент і залишається до того часу, доки її не витісняють за якихось причин. Таке пояснення дає змогу, наприклад, відтворити шлях розвитку відмінкових флексій із граматикизованих незалежних морфем на зразок: іменник (незалежна морфема) > постпозитив > частка > відмінкова флексія; або перифразатичного майбутнього часу в англійській мові, утвореного за формулою *to be going INF*.

Запропонований Р. Лассом підхід уможливив також відтворення розвитку гіпотаксису на прикладі формування відносного зв'язку (*Parataxis Hypothesis*), що передбачає поступовий перехід від одного етапу до іншого: *згорнуті атрибутивні конструкції* > *безсполучникові конструкції типу апокойну* > *підрядні речення, оформлені особовими займенниками* > *відносні підрядні речення, оформлені сурядними сполучниками* > *відносні підрядні речення з деїктичними елементами* > *відносні підрядні речення, оформлені релятивним граматикизованим маркером* [14, 83–107].

Спроба протиставити у мові зміни, які мають поступовий, повільний характер, змінам раптового характеру в граматиці (*abrupt changes*) належить дослідникам генеративного напрямку (Д. Лайфут, Д. Денісон, А. Херріс, Л. Кемпбел та ін.). Як пише Д. Лайфут, поступових змін зазнають не тільки первинні мовні дані; сама природа засвоєння мови, як правило, забезпечує певну наступність. Сформована граMATика дорослої людини є в основному тим мовним середовищем, в якому відбувається становлення граматики її дитини. Це допомагає уникнути розриву наступності поступальності в засвоєнні базових моделей і пов'язаних з ними значень та гарантує певну стабільність переходу від одного покоління до іншого. В історії мов не зафіксовано, наприклад, раптової зміни порядку слів у реченні OV на VO [6, 85].

Однак розриви поступальності можуть траплятися. Згідно з генеративною концепцією, ін-

теріоризовані граматики кожного покоління то-тожні попереднім граMATикам, утвореним їхніми батьками. З часом, однак, накопичений обсяг фонових, морфологічних і синтаксичних змін може спричинити такий рівень складності поверхневих форм висловлювань, що ментальні граматики, які в цілому проявляють значний ступінь подібності до граMATик попереднього покоління, ускладнюються ще більше, тобто містять більшу кількість правил, винятків тощо. На певному етапі спроба утворити традиційну модель граматики в умовах існування даних (= граMATичних явищ), які значно відрізняються від тих, що використовувалися їхніми попередниками, виявляється неможливою. Внаслідок цього нове покоління конструє радикально інший тип ментальної граматики, який узгоджується з новими даними. Такий розрив безперервності в ментальних граMATиках наступних поколінь називають реструктуризацією або радикального реінтерпретацією (*reanalysis*) [5, 109].

Залишаючись почасти у межах еволюціоністської гіпотези, Д. Лайфут, Д. Денісон та ін. враховують варіативність як рушійну силу мовних змін. Відмінність їхнього підходу полягає в тому, що вони постулюють хаотичний, нерівний характер як варіативності, так і мовних змін, причиною яких і виступає ця сама варіативність. За сценарієм Д. Денісона, мовні зміни починаються поступово, а потім, прискорюючись, завершуються вибухом. Мовні зміни при цьому завжди мають випадковий характер.

Як це відбувається насправді? Очевидно, що людина часто вдається до вибору мовних одиниць за принципом аналогії, моделюючи свою поведінку відповідно до того, що чує довкола себе. На лексичному рівні, наприклад, спочатку зміни зазнає одне слово, потім зміни поступово проявляються у другому, третьому та інших словах; як тільки кількість слів, що демонструють зміни і виступають у ролі зразка, досягають «критичної маси», решта – втягується у процес з подвоєною швидкістю доти, доки не модифікується частина слів, що залишилися. Згідно з концепцією Д. Денісона, цей процес є чимось на зразок ядерної ланцюгової реакції, необхідною умовою якої є наявність «критичної маси» і яка завершується вибухом [2, 51–64].

Попри дискусійність теорій Д. Денісона та Д. Лайфута, слід визнати, що вони заслуговують на увагу, оскільки підтверджуються фактами історії германських мов, насамперед, англійської, німецької та нідерландської. У дослідженні змін, що відбулися в ранньомовноанглійській граматиці (XVI–XVII ст.), таке пояснення характеру змін допомогло встановити закономірності, які органічно узгоджуються з вищенаведеними

тезами про раптовість і симультанність мовних зрушень, що відбувалися у названий період. Це стосується насамперед розвитку англійських модальних операторів, похідних від давньоанглійських претерито-презентних дієслів. Останні функціонували як звичайні дієслова, утворюючи форми теперішнього часу за зразком минулого часу сильних дієслів, а форми минулого часу – за зразком минулого часу слабких дієслів. Тож виділення *can, may, shall, must* в окремий клас допоміжних модальних дієслів відбувається лише наприкінці XV ст. як результат радикальної реінтерпретації, коли: 1) вони втрачають властивості повнозначних дієслів, зокрема керувати прямим доповненням; 2) відбувається повна елімінація претерито-презентних дієслів як окремого класу, за винятком попередників сучасних модальних дієслів (*premodals*); 3) змінюється порядок слів, відповідно до якого позиція попередників модальних дієслів отримує фіксацію, характерну для сучасного речення, тобто перед повнозначним дієсловом; 4) посилюється семантична позиція *shall / should, will / would, may / might, can / could*; 5) в англійській мові закріплюється інфінітив зі часткою *to* [5, 109].

Загалом, ранньомовноанглійський період стає цікавим саме тому, що в цей час різко інтенсифікується процес граматикизації на окремих ділянках мовної системи. Саме тоді відбувається зміна домінуючих когнітивних типів, що було продемонстровано на матеріалі творів В. Шекспіра, в яких, на відміну від його попередників, послідовність подій побудована на причинових і часових зв'язках. Те, що шекспірівські часи були добою своєрідної «когнітивної революції», коли змінилися механізми когніції у цілому покоління, підтверджується також низкою інших симультанних змін, зокрема, у граматиці англійської мови.

Одночасно з модальними дієсловами в окремий клас виділяють квантифікатори, слова на позначення неозначеної кількості, на зразок *all, any, both, each, either, every, few* та ін. Синтаксична дистрибуція цих одиниць виявилася тією діагностичною ознакою, яка дала змогу виокремити їх серед інших лексико-граматичних класів, насамперед прикметників. У попередні періоди помітні лише тенденції становлення цього класу слів, а в ранньомовноанглійській мові вони суттєво різняться від прикметників за своїми синтаксичними характеристиками [15].

Факти реграматизації знаходимо також у дослідженні А. Карабан [16], яке містить висновки про те, що саме на ранньомовноанглійський період припадає становлення класу приад'єктивних інтенсифікаторів і апроксиматорів, на зразок *very, too, much, much too, far*. Характерне для інтенси-

фікатора збідення первинної семантики та його граматикизації завершується, і з цього часу структури із *more, most more, most* оформлюють ступені порівняння англійських прикметників. Утім, трапляються випадки паралельного функціонування граматикизованих і неграматикизованих форм. Окрім цього, засвідчено якісні зрушення у синтаксисі складнопідрядного речення: закріплення твердих норм порядку слів взаємного розміщення головного й підрядного речень, а також додаткових (часових і модальних) маркерів їхнього зв'язку. Одночасно завдяки успіхам риторики упорядковуються інструменти реалізації змісту, який стає коротшим і чіткіше організованим завдяки структурно-семантичним засобам.

На перший погляд, ідея поступового розвитку і генеративне пояснення раптового характеру змін як рекатегоризації мовних одиниць перебувають у різних теоретичних вимірах. До того ж, очевидним є й те, що радикальний змін у граматиці передувало час так званого накопичення кількісних ознак, який завершується появою якісного нового мовного об'єкта. Принаймні, за нашими спостереженнями, п'ять зрушень, на які посиляється Д. Лайтфут, відбуваються поступово, протягом усього середньомовноанглійського періоду, а початок їх було закладено ще в давньомовноанглійському періоді. Наприклад, модальне дієслово в позиції справа від дієслова з повноцінною семантикою як у головному, так і підрядному реченнях трапляється у пам'ятках XI–XII ст. Навіть за умови високої варіативності моделей поверхневої структури підрядного речення, які в пізньомовноанглійській мові містять модальні оператори, зокрема *SOVM, SVMO, SMOV, SOMV, SMVO*, остання модель (*SMVO*) виявляється домінуючою, демонструючи перехід мови від *SOV*- до *SVO*-типу. Це означає, що давньомовноанглійське правило стосовно кінцевої позиції дієслова з повнозначною семантикою в підрядному реченні втрачає свою релевантність і модель типу *SOVM*, в якій модальне дієслово зберігає свою повнозначність, виявляється неприйнятною для авторів цього періоду.

Завершуючи виклад матеріалу, зазначимо, що представлені підходи до пояснення мовних змін не виключають один одного, оскільки як еволюціоністський, так і генеративний ґрунтуються на доволі суттєвій емпіричній основі. Тому слід визнати, що обидві теорії розвитку мовних систем потребують подальшого розпрацювання із залученням більшої кількості мовних даних. На окрему увагу заслуговує у граматиці теорія «катастроф», або радикальних змін, які відбуваються одночасно й раптово, що було продемонстровано у багатьох розвідках, у т. ч. українських, на

матеріалі деяких германських мов. Очевидно, що більшої валідності студіями дослідників, які працюють у рідній мові, надасть залучен-

ня якомога більшої кількості даних з історії інших мов, можливо, і неіндоевропейських.

1. Chomsky N. *New Horizons in the Study of Language and Mind* / N. Chomsky. – Cambridge, Mass.: The MIT Press, 2000. – 230 p.
2. Denison D. *Slow, slow, quick, quick, slow: the dance of language change?* / D. Denison // *Wonderous englissce: SELIM Studies in Medieval English Language* / [ed. by Anna Bringas Lopez et al.] – Vigo: Universidade de Vigo, 1999. – P. 51–64.
3. Harris A. *Historical Syntax in Cross-Linguistic Perspective* / A. Harris, L. Campbell. – Cambridge, Mass.: Cambridge Univ. Press, 1995. – 488 p.
4. Lass R. *Historical Linguistics and Language Change* / R. Lass. – Cambridge, Mass.: Cambridge Univ. Press, 1997. – 340 p.
5. Lightfoot D. *Principles of Diachronic Syntax* / D. Lightfoot. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1979. – 429 p.
6. Lightfoot D. *The Development of Language: Acquisition, Change, and Evolution* / D. Lightfoot. – Oxford: Blackwell Publishers, 1999. – 289 p.
7. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история: Проблема языкового изменения / Э. Косериу // *Новое в лингвистике*. – 1963. – Вып. 3. – С. 143–343.
8. Кубрякова Е. С. Язык как исторически развивающееся явление / Е. С. Кубрякова // *Общее языкознание: формы существования, функции, история языка* / [отв. ред. Б. А. Сербренников]. – М.: Наука, 1970. – С. 197–313.
9. Pinker S. *The Language Instinct* / S. Pinker. – N. Y.: Harper Collins Publishers, 1994. – 525 p.
10. Назаров В. И. Эволюция не по Дарвину: Смена эволюционной модели / В. И. Назаров. – М.: Изд-во КомКнига, 2005. – 550 с.
11. Хомский Н. О природе и языке / Н. Хомский; [пер. с англ. П. В. Феденко]. – М.: Изд-во КомКнига. – 2002. – 286 с.
12. Lieberman F. *The Biology and Evolution of Language* / F. Lieberman. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1984. – 375 p.
13. Холодович А. А. Партитивный атрибут в японском языке / А. А. Холодович // *Известия АН СССР. Отделение литературы и языка*. – 1958. – Т. VII. – Вып. 1. – С. 45–57.
14. Бунятова І. Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах IV–XIII ст. / І. Р. Бунятова. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. – 327 с.
15. Грачова І. Є. Становлення класу слів-квантифікаторів в англійській мові (VII–XVII ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04. «Германські мови» / І. Є. Грачова. – К.: КНЛУ, 2007. – 19 с.
16. Карабан А. В. Розвиток та функціонування кількісних модифікаторів якісної ознаки в англійській мові IX–XIX ст.: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. «Германські мови» / А. В. Карабан. – К.: КНУТІП, 2010. – 228 с.

I. Buniatova

THE WAYS OF LANGUAGES' SYSTEMS DEVELOPMENT: EVOLUTION AND CATASTROPHE

This paper deals with to-date framework for the investigation of linguistic change. The stance of two most influential trends is presented to move closer to the understanding of linguistic change ways. The viewpoints under consideration belong to evolutionary and generative linguists, the controversial hypothesis of the latter being under special scrutiny. In particular, the author seeks to find empiric evidence involved in the generativist theory that at first sight conflicts with a slow step-by-step evolvement of languages. Upon closer consideration the author arrives at the conclusion that harmonizes both stances.

Keywords: evolution, language change, natural selection, language instinct, generativism, radical reinterpretation.